

Complexnummer: 528610

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Grebbelinie, Batterij op Schalmdijk

Aantal complexonderdelen

3

Monumentnummers van complexonderdelen

528611, 528612, 528613

Woonplaats

Renswoude

Gemeente

Renswoude

Provincie

Utrecht

Locatie van het hoofdobject

Renswoude, Op kruising van Schalmdijk en Slaperdijk

Complexomschrijving

Inleiding:

De Grebbelinie is een waterlinie van ca. 60 kilometer lengte, die gebruik maakt van de natte omstandigheden in de westelijke, laagst gelegen deel van de Gelderse Vallei. Het is een uniek voorbeeld van een aanleg van een waterlinie uit de achttiende eeuw. Doordat sindsdien geen grote ingrepen hebben plaatsgevonden in de structuur van de linie is het grootste deel van de liniewal, de keerkaden en de aarden verdedigingswerken bewaard gebleven. De Grebbelinie omvat kades, aarden forten, sluizen, kazematten, voorposten, tankgreppels, inundatievlaktes, loopgraven, bunkers etc. Omdat er steeds vanuit is gegaan dat de linie moest worden verdedigd door een tijdelijk veldleger zijn er in de Grebbelinie geen permanente onderkomens voor de militairen gebouwd.

De linie was gericht tegen een mogelijk oprukkende vijand vanuit het oosten. Door het inunderen van land konden vijandelijke troepen worden tegengehouden. De Grebbelinie moest ervoor zorgen dat dit op een gecontroleerde wijze gebeurde. Het water in het geïnundeerde gebied moest voldoende diep zijn om vijandelijke voertuigen en geschut de doorgang te beletten, maar niet zo diep dat de vijand met vaartuigen de linie zou kunnen benaderen. Op die plaatsen die te hoog lagen om geïnundeerd te kunnen worden kwamen verdedigingswerken. Bij de aanleg van de inundatiegebieden is gebruik gemaakt van de lager gelegen velden. Om het gebied zo efficiënt mogelijk onder water te kunnen zetten, was de linie van zuid naar noord verdeeld in 11 kommen. Het water werd in iedere kom opgestuwd met behulp van een keerkade die dwars op de liniekade lag.

Nadat al vanaf het einde van de 16e eeuw in dit gebied incidenteel versterkingen waren aangelegd, werd in 1744 op

voorstel van de toenmalige Directeur-Generaal van Fortificatiën B.J. de Roy een begin gemaakt met de aanleg van de aarden wal die later de Grebbeliniedijk zou worden. De wal moest het water tegenhouden, zodat de Gelderse kant van de dijk kon worden geïnunderd. Verder voorzag het plan vanwege het hoogteverschil tussen de Nederrijn en de Zuiderzee in de aanleg van keerkades of dwarsdijken die het water konden tegenhouden. Op die manier ontstond een reeks met water gevulde kommen, die als een soort traptreden steeds verder naar het noorden afdaalden. In totaal zijn er acht keerkades aangelegd om het gebied gecontroleerd onder water te kunnen zetten. In 1786 werden verdere versterkingen aangelegd.

De eerste keer dat de linie in paraatheid werd gebracht, was in 1793 toen Frankrijk Nederland de oorlog verklaarde. Het waterpeil in de Rijn was echter op dat moment te laag om de linie onder water te zetten. Doordat de opmars niet werd doorgezet hebben de Fransen de linie toen niet bereikt. Toen echter de Fransen onder generaal Pichegru eind 1794 terugkwamen kon de linie wel onder water worden gezet. Maar een strenge vorstperiode begin 1795 zorgde ervoor dat de Franse legers zonder problemen over de bevroren rivieren en inundaties konden trekken.

Uiteindelijk hebben de Fransen in 1799 de linie zijn uiteindelijke vorm gegeven. Zij besteedden veel aandacht aan de verbetering van de verdediging van de keerkaden en legden daar aarden voorposten aan. Omdat Napoleon in 1809 ten onrechte meende dat er geen gevaar meer uit het oosten dreigde, werd de Grebbelinie opgeheven als verdedigingswerk.

Pas in 1846 begon men weer het belang van de Grebbelinie voor de landsverdediging in te zien. Om de spoorlijn Utrecht - Arnhem te beschermen werd deze dwars door het fort aan de Buursteeg aangelegd. In 1860 werd bepaald dat de Grebbelinie een van de belangrijkste verdedigingslijnes van ons land moest zijn. Naar aanleiding daarvan werden in de belangrijkste keerkades nieuwe damsluizen geplaatst, zodat het gebied voor de linie sneller onder water kon worden gezet. In 1866 werd het Omleidingskanaal ten oosten van Veenendaal aangelegd, waardoor de inundatietijd kon worden teruggebracht van 20 naar 12 dagen. Maar desondanks werd de Nieuwe Hollandse Waterlinie de belangrijkste verdedigingslinie, omdat de inundaties daar sneller en gemakkelijker tot stand konden worden gebracht.

Pas tijdens de mobilisatie van 1939-1940 werd de Grebbelinie, onder de naam Valleilinie, de hoofdverdedigingslinie van ons land. Doordat kort daarvoor het Valleikanaal was gegraven om de afwatering in de Gelderse Vallei te verbeteren was nu een doorlopend kanaal ontstaan tussen de Nederrijn en het IJsselmeer, dat ook dienst kon doen als tankgracht en ook betere mogelijkheden bood tot inunderen van het gebied.

Grote delen aan de oostzijde kwamen nu onder water te staan en boerderijen die in het schootsveld stonden werden afgebroken. Rond Veenendaal werden uitgestrekte loopgraven en tankgrachten gegraven en er werden 271 betonnen mitrailleurkazematten gebouwd. In maart 1940 werd de hoofdverdediging van het oostfront van de Vesting Holland verplaatst van de Nieuwe Hollandse Waterlinie naar de Grebbelinie. Dat leidde tot de aanleg van nog meer loopgraven, tankgrachten en draadversperringen, met name in de niet te inunderen gebieden tussen Woudenberg - Renswoude en Veenendaal. Op 10 mei vielen de Duitse troepen ons land binnen. Hoewel de strijd bij de Grebbeberg het meest bekend is geworden, werd er ook zwaar gevochten op andere plaatsen op de linie. De Duitsers zorgden uiteindelijk voor de laatste aanpassing van de linie in 1944. De linie kreeg nu de naam Pantherstellung. Doel van de linie was om een naar Duitsland optrekkende vijand tegen te houden en de hoofdschuitsrichting was dit keer naar het westen en zuiden. Er werden meer dan 20 kanonkazematten gebouwd, waarvan nu nog 12 bewaard zijn gebleven. In 1951 is de Grebbelinie als verdedigingslinie voorgoed opgeheven.

De Slaperdijk was oorspronkelijk bedoeld als civiele waterkering tegen wateroverlast uit de Gelderse Vallei. In 1786 heeft de dijk in het kader van de Grebbelinie een militaire functie gekregen. De kade diende als komkering tussen de 1e en 2e inundatiekom van de Grebbelinie en is gelegen tussen de Amerongsche Berg en het Werk aan de Daatselaar.

Omschrijving:

In 1652-1653 aangelegd aarden VERDEDIGINGSWERK. De totale lengte is 7500 meter. In de dijk bevindt zich een coupureafsluiting op de plaats waar de N224 de Slaperdijk kruist. Ten westen van de dijk bevinden zich op die plaats twee schotbalkloodsen. Het beschermde gedeelte is gelegen ten noorden van de spoorlijn Utrecht Arnhem tussen het Fort aan de Buursteeg en het Werk aan de Daatselaar.

Waardering:

De aanleg is van algemeen belang vanwege:

Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Grebbelinie, zoals deze in een periode van 200 jaar in zes fasen is aangelegd.

Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (18de, 19de en 20ste eeuw), b. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van verdedigingswerken uit de periode:

fase 2: 1785 -'86, versterking

Ensemble waarde vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Grebbelinie in het algemeen, in het bijzonder als nog gaaf bewaarde komkering bij de linedijk tussen het Werk aan de Roode Haan en de kern van de gemeente Leusden. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang van de onderdelen van het complex. Tenslotte is hier sprake van een gave/redelijk gave relatie met het schootsveld en inundatieveld

Het complex is zeldzaam omdat het een nog vrijwel compleet bestaand voorbeeld is van een 18e eeuwse verdedigingswerk in de Grebbelinie en het is als zodanig representatief (karakteristiek) voor dit type verdedigingswerken.

Het complex is goed bewaard omdat nog vrijwel alle ertoe behorende onderdelen in meer of minder herkenbare vorm en functie aanwezig zijn.

Monumentnummer*: 528611

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 24 juni 2011
Kadaster deel/nr: 82677/31

<i>Complexnummer</i>	<i>Complexnaam</i>
528610	Grebbelinie, Batterij op Schalmwijk

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Renswoude	Renswoude	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Renswoude	Op kruising van Schalmwijk en Slaperdijk

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kad. object*</i>	<i>Appartement</i>	<i>Grondperceel</i>
Renswoude	G			179
Renswoude	G			187

*Rijksmonumentomschrijving***

Inleiding:

De Batterij op de Schalmwijk is in 1786 aangelegd in het kader van de verbetering van de Grebbelinie en was bestemd voor de afsluiting en verbetering van de Slaperdijk en de bescherming van de Juffersluis.

Omschrijving:

In 1786 aangelegd VERDEDIGINGSWERK. De batterij is gelegen op het punt van samenkomst van de Schalmwijk en de Slaperdijk ten noorden van de spoorlijn Utrecht-Arnhem. De batterij bestaat uit een rechthoekig gesloten aarden werk, een redoute omgeven door een natte gracht. De batterij had eerst de vorm van een lunet, maar later is die gewijzigd in een redoute.

Aan de zuidzijde is de batterij toegankelijk via een aarden dam. De maximale oppervlakte van de batterij is 130 bij 70 meter. Op de voorzijde van de batterij ligt nog een kazemat van het type S3. Ook ligt op de batterij nog een betonnen onderstuk van een koepelkazemat die door de Duitsers in 1941 is opgeblazen. Ook ligt op de batterij nog een grenspaal met de inscriptie O1.

Waardering:

De aanleg is van algemeen belang vanwege:

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Grebbelinie, zoals deze in een periode van 200 jaar in zes fasen is aangelegd. Van groot belang door de herinneringswaarde vanwege de rol tijdens de gevechtshandelingen in 1939-1940.

Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (18de, 19de en 20ste eeuw), b. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van verdedigingswerken uit de periode:

fase 2: 1785 -'86, versterking

Ensemble waarde vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Grebbelinie in het algemeen, in het bijzonder als nog gaaf bewaarde batterij bij de liniedijk tussen het Werk aan de Roode Haan en de kern van de gemeente Leusden. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang van de onderdelen van het complex. Tenslotte is hier sprake van een gave/redelijk gave relatie met het schootsveld en inundatieveld

De batterij is zeldzaam omdat het een nog vrijwel compleet bestaand voorbeeld is van een 18e eeuwse verdedigingswerk in de Grebbelinie en het is als zodanig representatief (karakteristiek) voor dit type verdedigingswerken.

Het werk is goed bewaard omdat nog vrijwel alle ertoe behorende onderdelen in meer of minder herkenbare vorm en functie aanwezig zijn.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Open verdedigingswerk

Functie

Stelling

Monumentnummer*: 528612

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 24 juni 2011
Kadaster deel/nr: 82677/84

Complexnummer
528610

Complexnaam
Grebbelinie, Batterij op Schalmwijk

*Woonplaats**
Renswoude

*Gemeente**
Renswoude

*Provincie**
Utrecht

Locatiennaam
Renswoude

Locatieomschrijving
Aan weerskanten van spoorlijn Utrecht-Arnhem

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kad. object*</i>	<i>Appartement</i>	<i>Grondperceel</i>
Renswoude	G			304
Renswoude	G			135
Renswoude	G			283
Renswoude	G			187
Renswoude	C			2350
Renswoude	G			483
Renswoude	G			801
Renswoude	C			1891

*Rijksmonumentomschrijving***

Inleiding:

De Slaperdijk was oorspronkelijk bedoeld als civiele waterkering tegen wateroverlast uit de Gelderse Vallei. In 1786 heeft de dijk in het kader van de Grebbelinie een militaire functie gekregen. De kade diende als komkering tussen de 1e en 2e inundatiekom van de Grebbelinie en is gelegen tussen de Amerongsche Berg en het Werk aan de Daatselaar.

Omschrijving:

In 1652-1653 aangelegd aarden VERDEDIGINGSWERK. De totale lengte is 7500 meter. In de dijk bevindt zich een coupureafsluiting op de plaats waar de N224 de Slaperdijk kruist. Ten westen van de dijk bevinden zich op die plaats twee schotbalkloodsen. Het beschermde gedeelte is gelegen ten noorden van de spoorlijn Utrecht Arnhem tussen

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

het Fort aan de Buursteeg en het Werk aan de Daatselaar.

Waardering:

De aanleg is van algemeen belang vanwege:

Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Grebbelinie, zoals deze in een periode van 200 jaar in zes fasen is aangelegd.

Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (18de, 19de en 20ste eeuw), b. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van verdedigingswerken uit de periode:

fase 2: 1785 -'86, versterking

Ensemble waarde vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Grebbelinie in het algemeen, in het bijzonder als nog gaaf bewaarde komkering bij de liniedijk tussen het Werk aan de Roode Haan en de kern van de gemeente Leusden. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang van de onderdelen van het complex. Tenslotte is hier sprake van een gave/redelijk gave relatie met het schootsveld en inundatieveld

Het complex is zeldzaam omdat het een nog vrijwel compleet bestaand voorbeeld is van een 18e eeuwse verdedigingswerk in de Grebbelinie en het is als zodanig representatief (karakteristiek) voor dit type verdedigingswerken.

Het complex is goed bewaard omdat nog vrijwel alle ertoe behorende onderdelen in meer of minder herkenbare vorm en functie aanwezig zijn.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Open verdedigingswerk

Functie

Stelling

Monumentnummer*: 528613

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 24 juni 2011
Kadaster deel/nr: 82677/77

Complexnummer

528610

Complexnaam

Grebbelinie, Batterij op Schalmdijk

*Woonplaats**

Renswoude

*Gemeente**

Renswoude

*Provincie**

Utrecht

Locatiennaam

Renswoude

Locatieomschrijving

Op de Batterij op de Schalmdijk

*Kadastrale gemeente**

Renswoude

*Sectie**

G

*Kad. object**

Appartement

Grondperceel

179

*Rijksmonumentomschrijving***

Inleiding:

De kazemat in de batterij op de Schalmdijk is in 1939-1940 gebouwd in het kader van de versterking van de Valleistelling. De kazemat is gelegen op de meest noordoostelijke punt van de batterij en diende ter verdediging van de Schalmdijk.

Omschrijving:

In 1939-1940 aangelegd VERDEDIGINGSWERK, bestaande uit een betonnen mitrailleurkazemat van het type S3. De kazemat is gebouwd in het kader van de versterking van de Valleistelling en is gelegen tegen en in de voorzijde van de wal van de batterij.

Het betreft hier een lichte kazemat van het type S3 of Stekelvarken 3 genoemd vanwege de ijzeren pennen aan de buitenzijde waaraan camouflagemateriaal kon worden bevestigd en de drie schietgaten. De kazemat was bedoeld voor één lichte mitrailleur ten behoeve van frontaal en flankerend vuur. De drie schietgaten hadden samen een schootsveld van 110 graden. De twee ongebruikte schietgaten konden desgewenst worden afgesloten met een luik van 2cm staal. Er waren geen voorzieningen voor observatie. De kazemat heeft een rechthoekige plattegrond met een rechte voor- en achterzijde. De afmetingen zijn: achterzijde 5,20 meter, zijzijden recht 1 meter, zijzijden schuin 2 meter en voorzijde 2,50 meter. De hoogte inclusief vloerplaat is 3 meter. De kazemat bestaat enkel uit een gevechtsruimte met een achteruitgang, drie gewerschietgaten en heeft muren van 80 cm gewapend beton. In de omtrek van het dak zijn afschuiningen gemaakt om het afschampen van granaten te bewerkstelligen.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registregegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Waardering:

De kazemat is van algemeen belang vanwege:

Cultuurhistorische waarde door de herinneringswaarde vanwege de rol tijdens de gevechtshandelingen in 1939-1940.

Architectuurhistorische waarde in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op de voorpostfunctie tijdens de mobilisatie en oorlogshandelingen 1939 - 1940.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Kazemat (B)

Functie

Kazemat (B10)